

4. TRAGOVI NAJRANIJE NASELJENOSTI

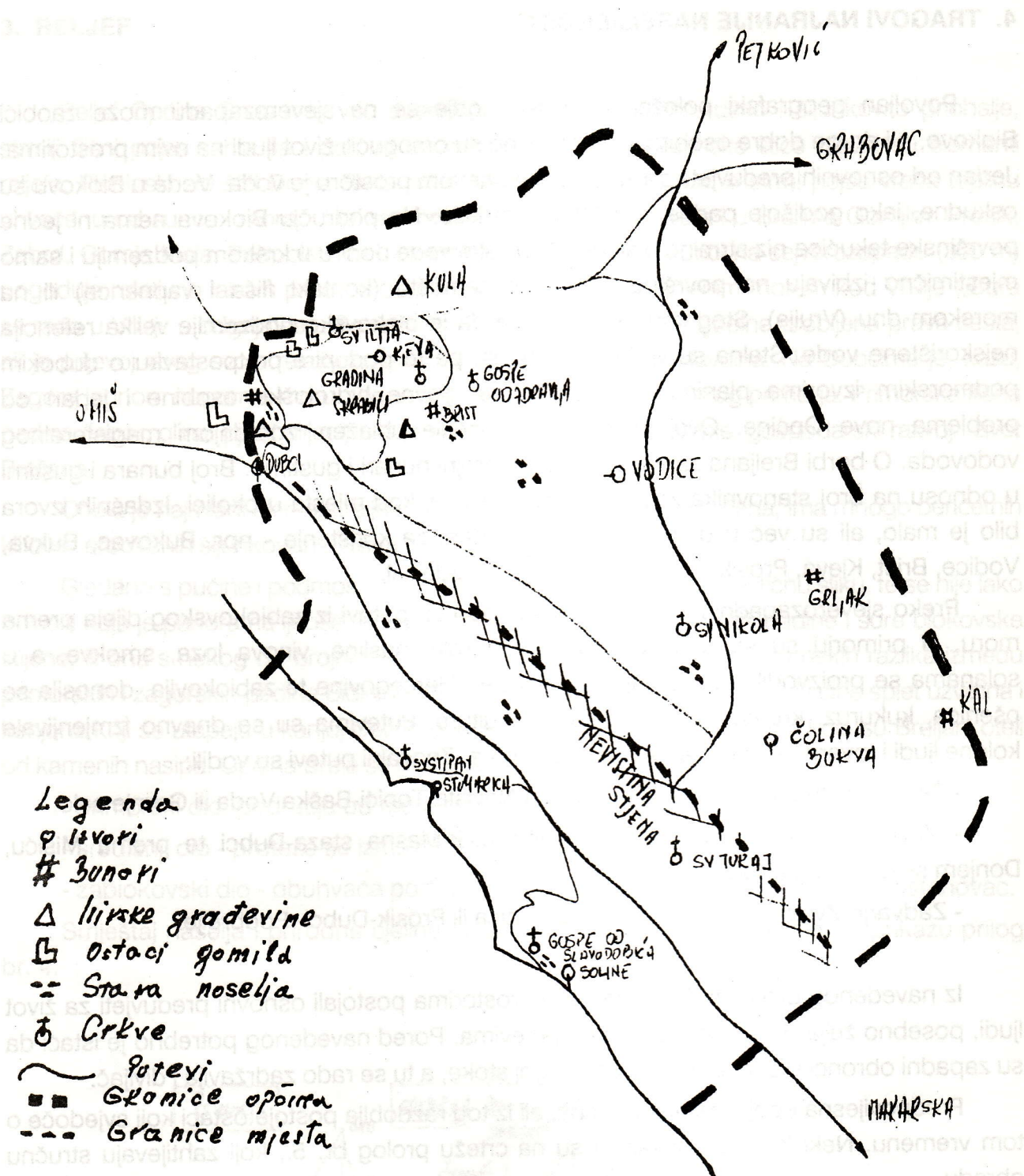
Povoljan geografski položaj, tj. prostor gdje se na sjeverozapadu može zaobići Biokovo, a i druge dobre osobitosti, dosta rano su omogućili život ljudi na ovim prostorima. Jedan od osnovnih preduvjeta za život ljudi na nekom prostoru je voda. Vode u Biokovu su oskudne, iako godišnje padne oko 3000 mm kiše. Na području Biokova nema ni jedne površinske tekućice niz strmine planine. Planinske vode poniru u krškom podzemlju i samo mjestimično izbivaju na površinu u flišnom zemljištu (kontakt fliša i vapnenca) ili na morskom dnu (Vrulja). Stoga se pretpostavlja da je biokovsko podzemlje velika retencija neiskorištene vode. Stalna su vrela malobrojna, pa to podupire pretpostavku o dubokim podmorskim izvorima planinske vode. To su glavne hidrološke osobine i jedan od problema nove Općine. Ovaj problem je donekle ublažen izgradnjom magistralnog vodovoda. O borbi Breljana za vodu svjedoče brojni bunari i gustirne. Broj bunara i gustirni u odnosu na broj stanovnika znatno premašuje onaj kod mjesta u okolici. Izdašnih izvora bilo je malo, ali su već u davnoj prošlosti uređeni za korištenje - npr. Bukovac, Bukva, Vodice, Brist, Kjeva, Prosik, Soline, Česminice, Zvizda i sl.

Preko sjeverozapadnih padina Biokova vodili su putovi iz zabiokovskog dijela prema moru. U primorju su se u antičko doba uzgajale masline, vinova loza, smokve, a u solanama se proizvodila sol. Iz zapadne Bosne i Hercegovine te zabiokovlja, donosila se pšenica, kukuruz, krumpir i druge ratarske kulture. Putevima su se dnevno izmjenjivale kolone ljudi i tovarne stoke prema moru i od mora. Značajni putevi su vodili:

- Žeževica-Duduci-Jubočeva-Sv. Nikola-Nevista-Topići-Baška Voda ili Gornje selo,
- Žeževica-Poletnica-Subotiće-Stražić-Prosik-Masna staza-Dubci te prema Mišiću, Donjem selu ili prema Rogoznici,
- Zadvarje-Zvizda-Tisno-Privorac-Rogoznica ili Prosik-Dubci- Podbrelje.

Iz navedenog proizlazi da su na ovim prostorima postojali osnovni preduvjeti za život ljudi, posebno želja da se vrši nadzor na putevima. Pored navedenog potrebno je istaći da su zapadni obronci Biokova podobni za uzgoj stoke, a tu se rado zadržavljala i divljač.

Predpovijesna epoha nije istraživana, ali iz tog razdoblja postoje ostaci koji svjedoče o tom vremenu. Neki lokaliteti prikazani su na crtežu prolog br. 5., koji zahtijevaju stručnu obradu.

Pored tragova iz predpovijesne epohe, o postojanju života na ovim prostorima svjedoče brojni zapisi putopisaca. Posebno je interesantan zapis u „Povijesti geografije istočnog Jadrana“ prema Periplita, Perigezima i ostalim izvorima iz Grčke kolonizacije. Grčka kolonizacija istočnog Jadrana svoj puni zamah dobiva u IV. stoljeću prije naše ere. Ova kolonizacija predstavlja bitan napredak u geografskom upoznavanju naše obale pa navedeno daje opis Jadrana. Kolonisti su dolazili morem pa su ih interesirali svi geografski

podaci o njemu. Kroz 22. i 23. poglavlje Feripela tretiraju se geografski podaci srednjeg dijela istočnog Jadrana. U 24. poglavlju spominju se pojmovi: rijeka Naste (Cetina), Manijci i rijeka Naron (Neretva), te tvrdnja da su ovi Manijci ilirska plemena. Dužina plovidbe između rijeka Naste (Cetina) i Naron (Neretva) je dan. Svi znanstvenici, koji su analizirali i prevodili navedena djela, slažu se da se radi o prostoru između rijeke Cetine i Neretve (HISTORIJA GEOGRAFIJE ISTOČNOG JADRANA U STAROM VIJEKU - Mihajlo Kozličić, Književni krug Split, 1990.).

Brojni autori pišu o životu Kelta i Ilira na području današnjih Brela prije 2400 godina tj. 400 godina prije Krista, ali ostaci njihovih naselja nisu istraživani.

Ovaj prostor je oduvijek bio meta mnogih osvajača zbog idealnog položaja, prirodnih ljepota, raskrižja putova, bogatstva mora i planine, bujne šume i vegetacije, te velike mogućnosti razvoja trgovine na kopnu i moru.

Prostori su podložni odronjavanju zemljišta, rušenju kamenja, pa su tragovi prošlosti zatrpani ili uništeni. U ove krajeve u V. i VI. stoljeću dolaze Avari, a zatim Hrvati. Za vrijeme mletačkih osvajanja odnijeta su s drvećem mnoga svjedočanstva povijesti (stari natpisi) u Italiju. Breljani su svoja naselja gradili u blizini izvorskih voda i putova.

Staro naselje „Berulija“ neki autori lociraju s južne strane crkve Sv. Nikole (Barada) bez materijalnih dokaza. Sa sjeverne strane crkve Sv. Nikole postoje tragovi starih kuća i naselja, te je o lokaciji „Berulije“ potrebno uvažavati i ovu tezu. Većina starih Breljana iz Donjih i Gornjih Brela predjel južno od crkve Sv. Nikole naziva Zabrdio ili Bukva, a predjel između novijeg naselja Subotića i Vodica-Brela. Kad bi se susreli mještani (pedesetih godina) s alatima za obradu zemljišta, na upit gdje su pošli, odgovorili bi da idu u Brela, nisu bila potrebna daljnja objašnjenja, jer su znali da idu na lokalitet između Subotića i Vodica.

Izgradnjom ceste Makarska-Dubci-Zadvarje i Makarska-Split, Breljani su počeli napuštati stara naselja te su gradili naselja u blizini cesta; tako nastaju nova naselja Carevići, Subotića, Škrabići, Dubci, Novaci, Radonjica, Kričak, Butige i Rogač. Asfaltiranje ceste 1964. godine i razvoj turizma usmjerili su Breljane na treću selidbu prema moru, te nastaju nova naselja; Luka, Pocrkavlje, Stomorica, Ščit, Podračje, a Soline se naglo proširuju. U ovom periodu se znatno promijenio život Breljana. Do tada isključivo poljoprivredni i stočarski kraj postaje turističkim. Plodne vinograde i plantaže višanja postepeno se napušta, te ih se prepušta borovoj šumi da ih pokrije.

Breljani su brzo zaboravljali naselja u kojima su rođeni. To nam pokazuje odnos prema naseljima koja su napuštena u zadnjih pedesetak godina, a koja su svjedočila o bogatstvu arhitekture i graditeljskom umijeću. Breljani ih prepuštaju sudbini i propadanju. Tako su vrijedne dvokatnice pretvorene u ruševine. Slučajni prolaznik može teško zapaziti da su tu prije pedesetak godina živjeli ljudi, jer ruševine ubrzo prekrije kupina, bršljan i drugo raslinje. U ovom trenutku tu sudbinu doživljavaju zaseoci Prosik, Krug, Miščić, Gornja mala, Medići, Sv. Nikola i drugi. Jedan od primarnih zadataka Društva trebao bi biti

razvijanje ljubavi prema ostacima svojih predaka, te prema kulturama od kojih su nekad živjeli Breljani.

Potrebno je pokrenuti sve Breljane i stručne institucije da se pronađu ostaci naselja u kojima su Breljani živjeli prije 3000 godina, tj. prije zapisa o Gaju Asklepiju Ticiju Lupalu i Aliju Lupijanu, o čemu su nađeni zapisi u Solinama, a datiraju 2 stoljeća poslije Krista. U popisima stanovnika za Donja i Gornja Brela spominju se naselja koja su mladi generacijama nepoznata i većina živućih stanovnika ih ne bi mogla locirati, a u tim naseljima su živjeli Breljani prije 90 do 110 godina kao npr.: Borovine, Planikinje, Vrulja, Vrisovci, Zakružje, Zapor, Orašine itd.

3. STANOVNIŠTVO

U svezi s aktivnošću i zaposlenošću stanovništva primjetne su nagle promjene koje su znatno utjecale na način života i strukturu stanovništva Breljana. Breljani brzo prihvaćaju novine, što je pogodovalo da se u samo 10 godina promijenila struktura zanimanja stanovništva. U 1961. godini sektori gospodarske djelatnosti Breljana imali su slijedeći izgled: I., II., III., IV.*, a 1971. godine struktura aktivnosti stanovništva poprma izgled svojstven visoko razvijenim zemljama: III., II., I., IV.

- *I. Primarni sektor - stanovništvo se bavi poljoprivredom
- II. Sekundarni sektor - obuhvaća stanovništvo zaposleno u industriji, građevinarstvu i proizvodnim obrtima.
- III. Tercijalne djelatnosti - stanovništvo koje radi u neproizvodnim djelatnostima: usluge, ugostiteljstvo i turizam, trgovina, promet, bankarstvo, uslužni obrt i slično.
- IV. Kvartalne djelatnosti - zaposleni u obrani, prosvjeti, zdravstvu, znanosti i kulturi.

Danas u Brelima prevladava tercijalni sektor, tj. uslužne djelatnosti u širem smislu. U tom su Brela kao i ostala primorska mjesta na rivijeri sličnog položaja i općih pogodnosti.

Brela, koja pored svog primorskog dijela imaju i središnji i zabiokovski dio, u prednosti su u odnosu na primorske općine Bašku Vodu, Makarsku i Podgoru, samo trebaju iskoristiti te svoje prednosti. Plodno i obradivo tlo u Prosiku, Blatinama, Vodicama, Barama i Zabrdi, koje je sada zapušteno, potrebno je obnoviti, tj. kroz ove plodine potrebno je provesti vodovodnu mrežu. Dovodenjem vode većina zapuštena zemlje bi se počela obrađivati, što bi osiguralo sigurno snabdijevanje rivijere povrtlarskim kulturama i voćem, a stanovništvu dodatan izvor sredstava i sigurnost. Najveća korist od ove male investicije je zaustavljanje iseljavanja stanovnika Brela Gornjih, tj. zaustavilo bi se sigurno umiranje Gornjih Brela.